

Juristen die schreven en bleven

JURISTEN DIE SCHREVEN EN BLEVEN

Nederlandstalige rechtsgeleerde klassiekers

Onder redactie van:

Georges MARTYN, Louis BERKVENs en Paul BROOD

Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht
Uitgeverij Verloren, Hilversum 2020

Deze tevens als boek verschijnende aflevering van *Pro Memorie* is uitgegeven met financiële steun van het Gents Instituut voor Rechtsgeschiedenis en de Stichting Mr. Joseph Winkel Studiefonds Rechtsgeschiedenis.

Bijzonder nummer van *Pro Memorie*
Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden 21-2 (2019).

Op het omslag: voor 'Consultatie in het kantoor van de advocaat', gravure uit Joos de Damhouder, *Practycke in civile saecken*, 's-Gravenhage, 1625, 55. Particuliere collectie; achter Portret van Paulus Laman, circa 1735, anonieme schilder, reproductie uit de collectie van de Groninger Archieven.

ISBN 978 90 8704 848 8

ISSN 1566-7146

© 2020 Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp: Rombus / Tanja Stropsma

Typografie: Rombus, Hilversum

Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

WOORD VOORAF

In 1999 verscheen de eerste aflevering van *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, een initiatief van wijlen Theo Veen (Universiteit van Amsterdam). Het nieuwe Nederlands-Vlaamse tijdschrift volgde *Verslagen en Mededelingen* van de Stichting Oud-Vaderlands Recht (OVR) op, dat de respectabele leeftijd van 120 jaar had bereikt. In 2019 blies de redactie dus op haar beurt twintig kaarsjes uit. Na Theo Veen werd Sjoerd Faber hoofdredacteur. Zij werden bijgestaan door redactiesecretarissen Geert Bossers, Chris Coppens en Gretha Donker. Sinds 2009 leiden Louis Berkvens en Georges Martyn de halfjaarlijkse redactievergaderingen afwisselend in Vlaanderen en Nederland als respectievelijk ‘voorzitter Nederland’ en ‘voorzitter Vlaanderen’. Paul Brood vervolledigt als secretaris de kernredactie. Met het huidige bijzondere nummer sluit dit driemanschap twee statutaire mandaten van vijfjaren af.

Naar aanleiding van eerdere lustra verschenen bijzondere nummers in 2004 (de interviewbundel *Prominenten kijken om. Achttien rechtsgeleerden uit de Lage Landen over leven, werk en recht*), 2009 (de handelingen van het congres *Geschiedenis van de advocatuur in de Lage Landen*) en 2014 (de rechtsiconologische verzameling *Rechtsgeschiedenis verbeeld*). Het vierde lustrum wordt feestelijk afgesloten met een ‘canon’ over de belangrijkste rechtsgeleerde boeken uit het Nederlandse taalgebied. Het thema sluit perfect aan bij de doelstellingen van de Stichting OVR. Naast *Pro Memorie* heeft OVR de afgelopen jaren overigens ook via de handige reeks procesgidsen verder bijgedragen aan de studie van het oudvaderlandse recht.

De redactie van *Pro Memorie* en de Stichting OVR dragen de collegialiteit en samenwerking tussen Noord en Zuid hoog in het vaandel. In dit kader is in academiejaar 2018-2019 de eerste OVR Wisselleerstoel ingesteld. Dr. Michael Milo van de Universiteit Utrecht verbleef een maand aan het Instituut voor Rechtsgeschiedenis van de Universiteit Gent en kreeg er de Penning Oudvaderlands Recht overhandigd. *Collegae proximi* waren professor Rik Opsommer en dr. Sebastiaan Vandenbogaerde. De wisselleerstoel zal tweejaarlijks bezet worden, de volgende dus in academiejaar 2020-2021. Nederlandse rechtshistorici kunnen deze keer kandidaten uit België voordragen voor een onderzoeksverblijf in Nederland. Voordrachten zijn welkom bij de redactiesecretaris.

Zowel voor de wisselleerstoel als voor het huidige bijzonder nummer kon Stichting OVR rekenen op een bijzonder geapprecieerde steun vanwege het Stichting Mr. Joseph Winkel Studiefonds Rechtsgeschiedenis. Stichting OVR en de voltallige redactie van *Pro Memorie* danken hiervoor van ganser harte het bestuur van het fonds.

Ten slotte een blik op de toekomst. Tijdens de afgelopen herfstvergadering heeft de redactie dr. Bram van Hofstraeten, bijzonder hoogleraar rechtsgeschiedenis van de Limburgse territoria in Maastricht, als nieuwe voorzitter verkozen. Paul Brood blijft secretaris. De uittreedende kernredactie wenst de nieuwe leiding een behouden vaart. *Ad multos annos!*

Louis Berkvens
Georges Martyn
Paul Brood

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	5
Inhoudsopgave	7
Inleiding	11
1 Philips Wielant, <i>Practijke civile</i> , 1508-1519 (J. Monballyu)	20
2 Joos de Damhouder, <i>Practycke ende handbouck in criminele zaeken</i> , 1555 (J. Monballyu)	25
3 Dirck Volkertsz. Coornhert, <i>Boeven-tucht</i> , 1587 (E.J. Broers)	30
4 Paullus Merula, <i>Manier van procederen</i> , 1592 (M.-Ch. Le Bailly)	34
5 Quintyn Weytsen, <i>Een Tractaet van Avarien</i> , 1617 (G. Dreijer en O. Vervaart)	38
6 Hugo de Groot, <i>Inleiding tot de Hollandsche Rechts-geleertheyd</i> , 1631 (B. Sirks)	42
7 Bernardus van Zutphen, <i>Practycke der Nederlansche rechten</i> , 1645 (P. Brood)	47
8 Gerard van Wassenaer, <i>Practyk judicieel</i> , 1660 (S. Dauchy)	51
9 Simon van Leeuwen, <i>Het Rooms-Hollands-Regt</i> , 1664 (N. de Bruijn)	55
10 Ulrik Huber, <i>Heedendaegse Rechtsgeleertheyt</i> , 1686 (H. de Jong)	59
11 Jan-Baptist de Clerck, <i>Commentarien [...] op de leen-rechten</i> , 1699 (R. Opsommer)	64
12 Paulus Laman, <i>Anleiding tot de eerste beginselen der Groninger regtskennis</i> , 1738 (P. Brood)	68
13 Cornelis van Bynkershoek, <i>Verhandelingen van staatszaken</i> , 1740 (F. Dhondt)	72
14 Pieter Paulus, <i>Verklaring der Unie van Utrecht</i> , 1775-1779 (C. Korbeld)	76
15 Bavius Voorda, <i>De crimineele ordonnantien</i> , 1792 (M. Müller)	80
16 Joannes van der Linden, <i>Regtsgeleerd, practicaal en koopmans handboek</i> , 1806 (J. Oosterhuis)	84
17 Abraham de Pinto, <i>Handleiding tot het Burgerlijk Wetboek</i> , 1837-1838 (J. Oosterhuis)	89
18 Carel Asser, <i>Het Nederlandsch Burgerlijk Wetboek, vergeleken met het Wetboek Napoleon</i> , 1838 (M. Milo)	94
19 Johan Rudolf Thorbecke, <i>Aanteekening op de Grondwet</i> , 1839 (E.K.E. von Bóné)	99
20 Adriaan Johannes van Deirse, <i>De algemeene beginselen van strafregt</i> , 1852 (S. Faber)	104
21 Tobias Michael Carel Asser, <i>Handelsregt en handelsbedrijf</i> , 1862 (R. Klomp)	108
22 C.W. Opzoomer, <i>Het Burgerlijk Wetboek verklaard</i> , 1865-1892 (J. Van de Voorde)	112
23 Aäron Adolf de Pinto, <i>Wetboek van Strafrecht voor Nederlandsch Indië</i> , 1866 (F. Fernhout)	116

24	Gerard Diephuis, <i>Het Nederlandsch Burgerlijk Regt, 1869-1891</i> (J. Lokin)	122
25	R.T.H.P.L.A. van Boneval Faure, <i>Het Nederlandsche Burgerlijk Procesrecht, 1871-1899</i> (C.H. van Rhee)	127
26	G.A. van Hamel, <i>Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht, 1889</i> (W. Geelhoed)	132
27	W.L.P.A. Molengraaff, <i>Leid(d)raad bij de beoefening van het Nederlandsche handelsrecht, 1889-1899</i> (C. Jansen)	136
28	Maurits Josson, <i>Schets van het recht van de Zuid-Afrikaansche Republiek, 1897</i> (F. Judo)	140
29	Philip Kleintjes, <i>Het Staatsrecht van Nederlandsch-Indië, 1903</i> (L. Sicking)	144
30	Niko Gunzburg, <i>Misdadige en verwaarloosde jeugd, 1906</i> (M. Cools)	148
31	Isaac Henri Hijmans, <i>Het recht der werkelijkheid, 1910</i> (F. Volkaert)	153
32	Jan de Louter, <i>Het stellig volkenrecht, 1910</i> (I. Van Hulle)	157
33	A.A.H. Struycken, <i>Administratie of rechter, 1910</i> (J. Crijnen)	160
34	Betsy Bakker-Nort, <i>Hoofdlijnen voor een moderne huwelijkswetgeving, 1920</i> (D. Meijer)	165
35	Karel Brants, <i>Het Belgisch gemeenterecht, 1921</i> (S. Vandenbogaerde)	169
36	Albert Kluyskens, <i>Beginselen van burgerlijk recht, 1925-1945</i> (L. Burgelman)	173
37	Louis Fredericq, <i>Beginselen van het Belgisch handelsrecht, 1927-1935</i> (K. Bernauw)	177
38	Cornelis van Vollenhoven, <i>De ontdekking van het adatrecht, 1928</i> (N. Eftymiou)	181
39	Paul Scholten, <i>Algemeen deel, 1931</i> (E. van Dongen)	185
40	W.A. Bongers, <i>Inleiding tot de criminologie, 1932</i> (C. Fijnaut)	189
41	Paul Bellefroid, <i>Formulierboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 1933</i> (L. Mortiers)	193
42	Jannes Eggens, <i>Land-Eggens Bewijs, 1933</i> (T. Booms)	197
43	Herman Dooyeweerd, <i>De wijsbegeerte der wetsidee, 1935-1936</i> (B. Hengstmengel)	201
44	Willem Pompe, <i>Handboek van het Nederlandse strafrecht, 1935</i> (F. de Jong)	205
45	René Victor, <i>Een eeuw Vlaamsch rechtsleven, 1935</i> (J. Verstraete)	211
46	C.W. van der Pot, <i>Handboek van het Nederlandse staatsrecht, 1940</i> (N. Graaf)	215
47	Emiel van Dievoet, <i>Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940, 1943</i> (F. Stevens)	220
48	Jules Simon, <i>Handboek van het Belgisch strafrecht, 1943</i> (T. Vander Beken)	225
49	André Mast, <i>De geschillen van bestuur naar Belgisch recht, 1945</i> (B. Debaenst)	229
50	P.J. Oud, <i>Het constitutioneel recht van het Koninkrijk der Nederlanden, 1947</i> (G.-J. Leenknecht)	234
51	Pieter Adriani, <i>Het belastingrecht. Zijn grondslagen en ontwikkeling, 1948-1950</i> (M. Weerepas)	240
52	E.M. Meijers, <i>De algemene begrippen van het burgerlijk recht, 1948</i> (J. Smits)	244
53	Willy Delva, <i>Algemene beginselen van het recht, 1955</i> (M. Van Der Haegen)	248
54	Albert Tiberghien, <i>Handboek voor fiscaal recht, 1955</i> (R. Deblauwe)	252
55	René Dekkers, <i>Handboek burgerlijk recht, 1956-1958</i> (F. Blockx)	256

56	Jean Van Houtte, <i>Beginselen van het Belgisch belastingrecht</i> , 1956, (B. Peeters)	259
57	Elie Van Bogaert, <i>Beginselen van het volkenrecht</i> , 1958 (E. Somers)	263
58	Marcel Storme, <i>De bewijslast in het Belgisch privaatrecht</i> , 1962 (R. Delafontaine)	267
59	Herman Bianchi, <i>Ethiek van het straffen</i> , 1964 (M. De Koster)	271
60	Jan Ronse, <i>Algemeen deel van het vennootschapsrecht</i> , 1968 (M. Wyckaert)	276
61	Walter van Gerven, <i>Algemeen deel</i> , 1969 (P. Gillaerts)	281
62	Adriaan Pitlo, <i>Figuratief– Nonfiguratief– Legisme – Vrije Rechtsvinding</i> , 1971 (L. Winkel)	286
63	Bob Bakels, <i>Schets van het Nederlands arbeidsrecht</i> , 1972 (I. Asscher-Vonk en W. Bouwens)	290
64	G.J. Wiarda, <i>Drie typen van rechtsvinding</i> , 1972 (M. Van Hoecke)	294
65	Herman Lenaerts, <i>Inleiding tot het sociaal recht</i> , 1973 (P. Humblet en W. van Eeckhoutte)	299
66	J.H. Nieuwenhuis, <i>Drie beginselen van contractenrecht</i> , 1979 (M.E. Storme)	303
67	Raoul C. van Caenegem, <i>Geschiedkundige inleiding tot het privaatrecht</i> , 1981 (D. Heirbaut)	307
	De behandelde rechtstakken	312
	Register op auteursnamen	313
	Werkten mee aan deze bundel	318

INLEIDING

Een canon?

Over de historische *Canon van Nederland* is al veel inkt gevloeid en nu het Vlaamse regeerakkoord van 2019 ook de aanmaak van een dergelijke canon aankondigt, laait ook in Vlaanderen de discussie over zin en onzin van een lijst van historische *must-knows* op. Omdat we steeds met veranderde hedendaagse ogen naar het verleden kijken, is het voor sommigen onmogelijk te bepalen wie en wat richtinggevend geweest is in onze geschiedenis. Anderen betreuren dan weer de beweerde achteruitgang van de historische kennis van de jonge generaties en vinden dat een korte lijst van essentiële feiten en namen noodzakelijk is. Wat geldt voor de algemene geschiedenis, geldt ook voor de rechtsgeschiedenis. Heeft het nut om anno 2019 in één bundel te proberen een opsomming te geven van de belangrijkste rechtsgeleerde boeken in het Nederlandse taalgebied? De redactie van *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* vond het in elk geval een leuk idee om met een dergelijk bijzonder themanummer het twintigjarige bestaan van het tijdschrift te vieren. Aandacht voor de klassiekers uit de Nederlandstalige rechtsgeleerde literatuur past immers perfect in de doelstellingen van de Stichting Oud-Vaderlands Recht.

Deze bundel wil niet zomaar een opsomming van belangrijke oude boeken zijn. Enerzijds is de bedoeling wel om de grote namen uit Noord en Zuid – nog maar eens – op een voetstuk te plaatsen. Ere wie ere toekomt! Anderzijds wil deze verzameling echter ook enkele regionale namen op de kaart zetten en een aantal bijzondere rechtsgeleerde werken van de vergetelheid redden, omdat ze relevant waren voor een conceptuele (r)evolutie, voor een regio die vandaag het buitenland is of voor een specifieke tak van het recht, die bij de meeste overzichtswerken uit de boot valt.

Het voornaamste kenmerk van deze canon, om het woord dan toch maar te gebruiken, is dat hij in de eerste plaats focust op de boeken zelf, minder op de auteurs. Boekgeschiedenis en rechtsgeschiedenis kruisbestuiven elkaar. Deze bundel wil aan contextuele rechtsgeschiedenis doen en bijdragen tot de studie van de historische ontwikkeling van de rechtscultuur in de brede zin, vanaf de opkomst van de boekdrukkunst tot en met de twintigste eeuw.

Hoe de lijst tot stand kwam en waarop elk van de korte bijdragen ingaat, wordt hierna uiteengezet. De inleiding sluit af met enkele algemene vaststellingen over de evolutie van de Nederlandstalige rechtsleer, voor zover die althans blijkt uit deze boekenlijst.

Een zoektocht naar de belangrijkste rechtsgeleerde boeken

Welke publicaties speelden op welk moment voor welke regio en voor welke rechtstak een essentiële rol? Welke rechtsgeleerde boeken zouden niet in de vergetelheid mogen raken? Deze vragen liggen aan de basis van deze bundel. De aanleiding voor de samenstelling ervan is het twintigjarig bestaan van *Pro Memoria*, maar de concrete inspiratie is het verschijnen van een gelijkaardig ‘boekenboek’ voor de veel ruimere Westerse rechtscultuur. Een van de eindredacteuren van de huidige bundel en diverse auteurs van bijdragen werkten ook mee aan *The Formation and Transmission of Western Legal Culture. 150 Books that Made the Law in the Age of Printing* (S. Dauchy et al. (red.), Cham, Springer, 2016). Deze lijvige verzameling werd onder meer besproken door redactielid Kees Cappon in *Pro Memoria* 2018/1. Onder de 150 auteurs van het internationale voorbeeld bevinden zich heel wat rechtsgeleerden uit de Lage Landen. In chronologische volgorde zijn dat Nicolaas Everaerts, Joos de Damhouder, Pieter Peck, Hugo de Groot, António Pérez, Arnold Vinnius, Antonius Matthaeus (II), Simon van Groenewegen, Simon van Leeuwen, Ulrik Huber, Paul Voet, Zeger-Bernard van Espen, Cornelis van Bynkershoek en François Laurent. Slechts vijf van deze veertien schrijvers komen ook in deze bundel aan bod, soms overigens met een ander boek. De reden is heel simpel: eeuwenlang was de taal van recht en rechtswetenschap het Latijn, later – en vooral voor België – het Frans. Het is daarom precies de bedoeling van de huidige bundel om op zoek te gaan naar juridische boeken, die geschreven werden in de volkstaal. Ze hadden daardoor meestal slechts een ‘lokaal’, ‘regionaal’ of ‘nationaal’ belang, maar soms toch ook elders in de wereld, als exportproduct tijdens de kolonisatie.

De redactie heeft geprobeerd om het juridische academische werkveld zo breed mogelijk te bevragen. Het canonproject werd al in 2018 aangekondigd in *Pro Memoria* en was een item, of zelfs het woord vooraf, van drie afleveringen van de maandelijkse elektronische *Rechtshistorische Courant*, die aan enkele honderden rechtshistorisch geïnteresseerde abonnees wordt verstuurd. Om ook zoveel mogelijk mensen van het positieve recht te bereiken, werd tevens een oproep aan alle Nederlandse en Vlaamse rechtsfaculteiten gestuurd, met vriendelijk verzoek de oproep intern verder te verspreiden. Hierop kwamen enkele honderden reacties binnen. Ze gaven aanleiding tot het samenstellen van een voorlopige lijst. Deze werd online gezet en maakte het voorwerp uit van een poll (met de mogelijkheid om bijkomende suggesties te formuleren). De resultaten van de populariteitstest lagen helemaal in de lijn van de verwachtingen en sloten aan bij wat zoektochten naar ‘de grootste jurist’ in Noord en Zuid ook enkele jaren geleden hadden opgeleverd: Hugo de Groot is de grootste Nederlandse, Philips Wielant de grootste Vlaamse rechtsgeleerde uit ons rechtshistorisch ancien régime. Deze ‘oudjes’ moesten het evenwel afleggen tegen coryfeeën van de twintigste eeuw: topscores gingen naar (in volgorde van de top vier) Walter van Gerven, Paul Scholten, René Dekkers en Gerard Wiarda.

Uiteindelijk leverden de elektronische bevragingen een lijst van 170 boeken op, een

aantal dat de redactie te hoog gegrepen achtte om de beperkte omvang van dit themanummer mee te vullen. Een rond cijfer van vijftig of honderd leek aantrekkelijk, maar de redactieraad stelde vast dat in het eerste geval enkele cruciale werken zouden ontbreken, terwijl in het tweede geval moeilijk een selectie zou kunnen gemaakt worden. De definitieve lijst van 67 boeken is daardoor het resultaat van een soort organisch proces. Na de zes al genoemde toppers bleek zich immers een sterk peloton gevormd te hebben van nog 61 andere werken, die kennelijk meer belangrijk bevonden werden dan het gros. Van elke auteur werd overigens slechts één boek gekozen, ook al werden enkelen genomineerd omwille van verschillende publicaties. Zo was Wielant richtinggevend voor zowel het civiele als criminele proces in het ancien régime, maar ook voor het leenrecht (via zijn epigonen Joos de Damhouder en Jan-Baptist de Clerck krijgt hij overigens op die drie terreinen alsnog de verdiende aandacht). Hugo de Groot staat in *The Formation and Transmission of Western Legal Culture* omwille van zijn *De iure belli ac pacis*, maar voor het eigen taalgebied is natuurlijk zijn *Inleiding* fundamenteel. Simon van Leeuwen en Johannes van der Linden worden geprezen om verschillende van hun werken, maar ook in de twintigste eeuw scoorde bijvoorbeeld Walter van Gerven met zowel zijn *Algemeen deel* als *Het beleid van de rechter*. Een keuze drong zich dus vaak op. De redactie liet zich daarbij leiden door het intrinsieke belang van elk werk apart, maar ze had tevens enige spreiding over verschillende rechtstakken of types van rechtsboeken in het achterhoofd. In het geval van Adriaan Pitlo bijvoorbeeld koos de redactie voor een korte rede, voorbijgaand aan enkele andere lijviger werken. Omdat de redactie koos voor één boek per auteur, wordt bij de levensbeschrijvingen telkens ook kort aandacht geschonken aan andere belangrijke publicaties.

Onder 'boek' wordt het gedrukte boek verstaan, dun of dik, didactisch of praktijkgericht, samenvattend of kritisch, met speerpunt- dan wel dekmantelfunctie... Voorwaarde is dat het om een gedrukt zelfstandig werk gaat, geen manuscript dus. Philip Wielants werk is het enige dat tijdens het leven van de auteur enkel in handschrift gekend was, maar het zijn vooral de postume uitgaven die hem bekendheid verleend hebben. Ook tijdschriftartikelen of losse geschriften vallen uit de boot. Het moet om een afzonderlijke zelfstandige uitgave gaan, hoe kort ook. Betsy Bakker-Norts *Hoofdlijnen voor een moderne huwelijkswetgeving* bijvoorbeeld telt slechts twaalf pagina's. De beperking tot zelfstandige uitgaven sluit natuurlijk enkele mogelijk baanbrekende publicaties uit. Vooral vanaf de negentiende eeuw gebeurt de rechtsvorming grotendeels via commentaren, kritieken en debatten in periodieken. Tijdschriften selecteren rechtspraak en specialisten formuleren er hun visies over. Dit gebeurt steeds meer op de korte termijn van een tijdschriftbijdrage, recent steeds meer online. Dat na verloop van tijd een jurist zijn gedachten en nieuwe inzichten bundelt in een aparte uitgave, gebeurt tegenwoordig – helaas voor de geschiedschrijving – weinig. Daarom is de huidige bundel in zekere zin eigenlijk ook een pleidooi voor het juridische boek in tijden van gerangschikte en digitaal ontsloten periodieken. Rechtspraakoverzichten bijvoorbeeld zijn cruciaal voor de rechtsontwikkeling, maar blijven een tijdschriftfenomeen.

Om personencultus te vermijden, heeft de redactie de voorwaarde gesteld dat een auteur overleden moet zijn om een boek van zijn hand te kunnen opnemen. Daarom werd bijvoorbeeld *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen* van Pieter verLoren van Themaat en Paul Kapteyn niet opgenomen, hoewel inmiddels ongetwijfeld een klassieker en een mooi voorbeeld van hoe, in de meest recente periode, het recht (opnieuw) ‘ver-internationaliseert’ en zodanig specialiseert dat jaarlijkse updates noodzakelijk zijn, zodat ook steeds meer boeken het werk zijn van teams. Alle 67 in deze bundel besproken boeken zijn door individuele auteurs geschreven (al zijn latere edities vaak, mede, het werk van collega’s). Omdat de lijst halverwege de twintigste eeuw afsluit, prijkt slechts één vrouw in de lijst. Het besproken werk van Betsy Bakker-Nort was in concreto overigens een wetsontwerp met begeleidend commentaar, en het resultaat van de werkzaamheden van een commissie onder haar voorzitterschap. Haar *Hoofdlijnen voor een moderne huwelijkswetgeving* is echter een decisief werkstuk in de traag op gang komende vrouwenemancipatie. Een tweede vrouw, die wel tot het hiervoor vermelde ‘peloton’ behoorde, maar niet tot de ‘kopgroep’, was Derkje Hazewinkel-Suringa (1889-1970), hoogleraar strafrecht en strafprocesrecht in Amsterdam. Haar propedeutische en vaak heruitgegeven *Inleiding tot de studie van het Nederlands strafrecht* was misschien geen baanbrekend werk, maar Hazewinkel-Suringa was de eerste vrouw die in Nederland werd benoemd tot hoogleraar aan een rechtenfaculteit. Dat was al in 1932.

Wat maakt nu een boek belangrijk? Er zijn verschillende redenen waarom een werk zijn plaats verdient in deze bundel. Sommige auteurs leverden een bijdrage aan de ontwikkeling van de Nederlandse rechtstaal zonder inhoudelijk innoverend te zijn. Anderen ontwikkelden dan weer originele concepten of inzichten en deden aan inhoudelijke rechtscreatie. Vaak kennen we vooral oudere werken omdat ze al in het ancien régime steeds weer geciteerd en in de praktijk gretig gebruikt werden. Sommige van die boeken waren pure instrumenten voor de rechtspraktijk. Vooral voor de recente periode valt anderzijds op hoe belangrijk de impact van het academische rechtsonderwijs is. Inleidende werken op een bepaalde rechtstak worden geregeld geactualiseerd en krijgen, vaak mede onder invloed van het charismatisch karakter van de lesgever, een zekere faam, terwijl ze puur synthetiserend en propedeutisch zijn zonder de minste wetenschappelijke innovatie. Zo weigerde één van de aangezochte medewerkers aan deze bundel om een werk met als titel *Algemene beginselen van het recht* te bespreken, omdat het in zijn ogen ‘geen rechtsgeleerd werk’ was. De redactie heeft zich evenwel uitdrukkelijk willen distantiëren van elk waardeoordeel over de originaliteit of degelijkheid van de besproken boeken. De gedrukte boeken die voor selectie in aanmerking kwamen, moesten enkel tot de breed gedefinieerde ‘rechtsleer’ of ‘doctrine’ behoren. Het mocht met andere woorden niet om een zuivere bundeling van wetten of gerechtelijke uitspraken gaan, maar het moest om een persoonlijk geconstrueerd werk gaan, puur theoretisch en abstract dan wel zeer praktijkgericht en concreet. De auteur is evenwel steeds een, universitair gevormde, jurist, geen filosoof of historicus, noch een klerk of ongeschoolde